

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ПРОЦЕСУАЛЬНУ РЕГЛАМЕНТАЦІЮ ТЕРМІНУ «ЕЛЕКТРОННІ АКТИВИ, ОДЕРЖАНІ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ»

Пчеліна О.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ
(ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0224-1767>)*

Пчеліна О. В. До питання про кримінальну процесуальну регламентацію терміну «електронні активи, одержані злочинним шляхом».

У статті наголошено, що ефективність кримінального провадження взагалі та накладення арешту на такий різновид майна як електронні активи, одержані злочинним шляхом, зокрема, залежить від розуміння сутності названого виду активів і стану його кримінальної процесуальної регламентації. Підкреслено, що досліджуване питання набуває особливого значення в умовах постійного інформаційно-технологічного розвитку та його впровадження в усі сфери суспільного життя. Здійснено аналіз положень нормативно-правових актів, в яких законодавець використовує термін «актив». З'ясовано, що категорія «актив» використовується у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності. Встановлено, що в податковому законодавстві зустрічається словосполучення «активи фізичної особи». Зазначено, що законодавче тлумачення терміну «активи» наводиться в КК України, законах України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» і «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Констатовано, що на законодавчому рівні термін «електронні активи» не знайшов свого закріплення та врегулювання. Відзначено, що електронні активи за своєю суттю, фактично, є фінансовими активами в електронній формі. З'ясовано, що прийнято розуміти під виразом «одержані злочинним шляхом». Запропоновано кримінальну процесуальну регламентацію терміну «електронні активи, одержані злочинним шляхом» здійснити шляхом доповнення ч. 1 ст. 1 закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» пунктом 1¹ наступного змісту: «1-1) електронні активи, одержані злочинним шляхом, – грошові кошти в формі записів на рахунках (безготівковій формі) та віртуальні активи, які прямо чи опосередковано отримані внаслідок учинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна; призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення; є предметом кримінального правопорушення; підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення».

Ключові слова: арешт майна, заходи забезпечення кримінального провадження, кримінальне процесуальне законодавство, кримінальне процесуальне врегулювання, активи, електронні активи, електронні гроші, цифрові гроші, віртуальні активи, здобуті злочинним шляхом.

Pchelina O. V. On the question of criminal procedural regulation of the term “electronic assets obtained by criminal route”.

In the article it has been emphasized that the effectiveness of criminal proceedings in general and the seizure of such property as electronic assets obtained by criminal means, in particular, depends on understanding the nature of this type of asset and the state of its criminal procedure. It has been emphasized that the researched question acquires special value in the conditions of constant information-technological

development and its introduction in all spheres of public life. It has been analyzed the provisions of regulations in which the legislator uses the term “asset”. It has been found that the category “asset” is used in accounting and financial reporting. It has been established that in the tax legislation there is a phrase “assets of an individual”. It has been noted that the legislative interpretation of the term “assets” is given in the Criminal Code of Ukraine, the laws of Ukraine “On the National Agency of Ukraine for Detection, Investigation and Management of Assets Obtained from Corruption and Other Crimes” and “On Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime, Financing of Terrorism and Financing of the Proliferation of Weapons of Mass Destruction”. It has been stated that at the legislative level the term “electronic assets” has not found its consolidation and settlement. It has been noted that electronic assets are, in fact, financial assets in electronic form. It has been found that the term “obtained by criminal means” is understood. It has been proposed to carry out criminal procedural regulation of the term “electronic assets obtained by criminal means” by supplementing Part 1 of Art. 1 of the Law of Ukraine “On the National Agency of Ukraine for Detection, Investigation and Management of Assets Obtained from Corruption and Other Crimes” by paragraph 1¹ of the following content: “1-1) electronic assets obtained by criminal means - cash in the form of entries in accounts non-cash form) and virtual assets that are directly or indirectly obtained as a result of a criminal offense and / or are income from such property; intended (used) to persuade a person to commit a criminal offense, financing and / or material support of a criminal offense or reward for its commission; is the subject of a criminal offense; found, manufactured, adapted or used as a means or instrument of committing a criminal offense”.

Key words: seizure of property, measures to ensure criminal proceedings, criminal procedural legislation, criminal procedural settlement, assets, electronic assets, electronic money, digital money, virtual assets, obtained by criminal means.

Постановка проблеми. Велика кількість кримінальних правопорушень вчиняється з корисливих мотивів та переслідують ціль збагатитися, отримати доходи. Відповідно джерело таких доходів не є правомірним, що вказує на злочинний шлях їх одержання. Більше того, досить часто отримані злочинним шляхом кошти використовуються для продовження незаконної діяльності, зокрема фінансування тероризму тощо.

Здійснюючи кримінальне провадження, правоохоронці, як правило, мають одну мету: встановити винних і покарати їх шляхом ув'язнення. Однак особи, винні в скоєнні кримінальних правопорушень, пов'язаних із особистим збагаченням, цілком готові відбутися строк тюремного ув'язнення, якщо після звільнення на них чекатимуть незаконно отримані статки, якими вони зможуть вільно скористатися. Із зазначеного помітно, що в центрі уваги правоохоронних органів має бути не просто покарання винних, але й виявлення та розшук доходів, які були отримані злочинним шляхом. Постійний пошук можливості повернути незаконно отримані активи дозволить ефективно позбавити винних у скоєнні кримінальних правопорушень осіб незаконних статків і стане значним фактором стримування для потенційних злочинців. Крім того, повернення викрадених активів, зокрема отриманих в результаті корупційних правопорушень, зрештою матиме значний вплив на загальний економічний розвиток країни, оскільки такі повернені активи можуть бути використані для інвестицій в базові соціальні послуги та проекти розвитку [1, с. 19].

Тому перед правоохоронними органами стоїть важливе завдання, яке полягає не просто у виявленні завданих злочином збитків і отриманих злочинним шляхом коштів, а й у забезпеченні відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди та припиненні протиправної діяльності, зокрема пов'язаної з використанням активів, одержаних злочинним шляхом. З цією ціллю законодавець передбачив можливість застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а саме – арешту майна. Проте, враховуючи тенденції інформаційно-технологічного розвитку та його впровадження в усі сфери суспільного життя, зокрема пов'язані з кримінальною протиправною діяльністю, потрібно вдосконалювати діяльність правоохоронних органів з пошуку й арешту електронних форм коштів, що активно використовуються в механізмі вчинення кримінальних правопорушень. Адже використання цифрової валюти у незаконних фінансових операціях технічно ускладнює виявлення і розслідування таких злочинів [2].

У контексті вищенаведеного актуальним є питання про належне кримінальне процесуальне врегулювання підстав і порядку накладення арешту на майно, а саме – електронні активи, здобуті злочинним шляхом. Як відомо, арешт майна є різновидом заходів забезпечення кримінального провадження,

а значить мова йде про кримінальну процесуальну діяльність, яка здійснюється виключно згідно з кримінальним процесуальним законодавством. Це означає, що ефективність кримінального провадження напряму залежить від якості його кримінальної процесуальної регламентації.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання про поняття та систему заходів забезпечення кримінального провадження, а також процесуальний порядок застосування окремих із них, зокрема арешту майна, були предметом дослідження багатьох учених. Наприклад, О.В. Авраменко, Р.І. Благута, А.Я. Хитра висвітлюють поняття, підстави, процесуальний порядок застосування заходів забезпечення кримінального провадження відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України [3]; В.І. Фаринник, визначаючи сутність та різновиди заходів кримінального процесуального примусу, висловлює пропозиції щодо класифікації заходів забезпечення кримінального провадження та запобіжних заходів за КПК України 2012 року [4, с. 133–142]; В.А. Завтур досліджує проблему та особливості доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження у підготовчому провадженні [5, с. 105–111]; В.В. Михайленко здійснює спробу визначити практичну реалізацію засади верховенства права під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження [6, с. 187–195]; І.В. Гловюк визначає загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження через призму системності [7, с. 87–92]; тощо. При цьому проблемні питання арешту майна в кримінальному провадженні згідно з чинним КПК України розкривають Д.С. Биков [8, с. 14–19], А.В. Даниленко [9, с. 205–208], А.В. Дрозд [10, с. 164–168], О.В. Капліна, А.С. Котова [11], М.В. Лепей [12, с. 249–254] й інші. Названі наукові здобутки безперечно є цінними для науки кримінального процесу та практики правозастосування кримінального процесуального законодавства України. Проте слід відзначити, що питання про об'єкти накладення арешту в кримінальному провадженні є малодослідженим та недостатньо врегульованим на законодавчому рівні.

Метою статті є визначення стану кримінальної процесуальної регламентації терміну «електронні активи, одержані злочинним шляхом» та формування пропозицій до його покращення.

Вклад основного матеріалу. Категорія «актив» використовується у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, так як є однією з невід'ємних складових фінансового стану підприємства. Визначення терміну «активи» як ресурсів, контрольованих підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому, нормативно закріплено в положеннях Міжнародних стандартів фінансової звітності [13] та закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [14].

У податковому законодавстві зустрічається словосполучення «активи фізичної особи», які в своїй сукупності представлені грошовими активами фізичної особи, майном і майновими правами (пп. 14.1.280 п. 14.1 ст. 14 ПК України). Разом із тим законодавець зазначає, що грошові активи фізичної особи для цілей підрозділу 9⁴ «Особливості застосування одноразового (спеціального) добровільного декларування активів фізичних осіб» розділу XX «Перехідні положення» ПК України – це кошти в національній та іноземній валютах, розміщені на рахунках в українських та іноземних банках, грошові внески до кредитних спілок та інших небанківських фінансових установ, права грошової вимоги (у тому числі кошти, позичені третім особам за договором позики), оформлені у письмовій формі з юридичною особою або нотаріально посвідчені у разі виникнення права вимоги декларанта до фізичної особи, а також активи у банківських металах, пам'ятні банкноти та монети, електронні гроші (пп. 14.1.281 п. 14.1 ст. 14 ПК України) [15].

Законодавче тлумачення терміну «активи» наводиться в КК України, законах України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» і «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Зокрема:

– у п. 2 примітки до ст. 368⁵ КК України («Незаконне збагачення») зазначається, що під активами слід розуміти грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [16];

– у п. 1 ч. 1 ст. 1 закону «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» активи визначаються як кош-

ти, майно, майнові та інші права, на які може бути накладено або накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковані за рішенням суду у кримінальному провадженні чи стягнені за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими [17];

– у п. 2 ч. 1 ст. 1 закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» термін «активи» вживається у значенні коштів, у тому числі електронних грошей, іншого майна, майнових та немайнових прав [18].

Тож, аналіз законодавства України показує, що в кримінальному та кримінальному процесуальному праві не враховуються всі ознаки активів як засобів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, а беруться до уваги тільки перелік об'єктів, які варто відносити до числа активів фізичної чи юридичної особи, та їх походження. А саме: в КК України визначається які активи є предметом та/чи засобом учинення кримінального посягання та в яких випадках вони підлягають конфіскації, спеціальній конфіскації, а в КПК України – процесуальні аспекти забезпечення під час кримінального провадження збереження речових доказів; спеціальної конфіскації; конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи; відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільного позову), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, зокрема при застосуванні такого заходу забезпечення кримінального провадження як арешт майна.

Якщо вести мову про електронні активи, варто відзначити, що вони за своєю суттю, фактично, є фінансовими активами в електронній формі. При цьому на законодавчому рівні термін «електронні активи» не знайшов свого закріплення та врегулювання. Разом із тим у законі України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» наводиться тлумачення таких термінів як «електронний платіжний засіб», «електронні гроші». Зокрема, в п. 1.14 ст. 1 вказаного закону зазначається, що електронний платіжний засіб – це платіжний інструмент, який надає його держателю можливість за допомогою платіжного пристрою отримати інформацію про належні держателю кошти та ініціювати їх переказ, а в п. 14.1 ст. 14 уточнюється, що електронний платіжний засіб може існувати в будь-якій формі, на будь-якому носії, що дає змогу зберігати інформацію, необхідну для ініціювання електронного переказу. При цьому в п. 15.1 ст. 15 названого нормативно-правового акта закріплено трактування терміну «електронні гроші», а саме як одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі [19]. Тобто електронні гроші – це умовна назва коштів, які використовуються їхніми власниками на основі електронної системи банківських послуг [20, с. 354].

Згідно із законом України «Про платіжні системи», який уже набрав чинності, але вводиться в дію 01.08.2022, в Україні випускаються та використовуються електронні гроші та цифрові гроші Національного банку України [21]. Крім того, останніми роками в платіжній системі все частіше використовуються віртуальні активи, що, в свою чергу, призвело до появи «нових шляхів і способів вчинення фінансово-діджиталізованих злочинів». Це стало причиною появи в українському законодавстві поняття «віртуальні активи». Зокрема, відповідно до закону України «Про віртуальні активи», «віртуальний актив – нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі [22].

З вищенаведеного помітно, що активи, їх різновиди та складові є категоріями, які водночас використовуються як в економічній, так і юридичній науках. При цьому окремі аспекти їх трактування різняться, оскільки відіграють різне прикладне значення. Прикметник «електронний» указує, передусім, на форму випуску й обігу таких активів, підкреслює їх нематеріалізованість. Електронні активи представлені грошовими коштами в безготівковій формі, а саме формі записів на рахунках. Зокрема, електронними активами є: кошти, що перебувають на банківських рахунках, тобто рахунках, на яких обліковуються власні кошти, вимоги, зобов'язання банку стосовно його клієнтів і контрагентів та які дають можливість здійснювати переказ коштів за допомогою банківських платіжних інструментів [23]; кошти, що перебувають на зберіганні у банках або інших фінансових установах; кошти, що перебувають на електронних рахунках (рахунках користувача електронних коштів); цифрові гроші; віртуальні активи.

Щоб визначити поняття та сутність електронних активів, одержаних злочинним шляхом, важливо з'ясувати, що саме прийнято розуміти під виразом «одержані злочинним шляхом». Назване словоспо-

лучення безпосередньо вказує на незаконний характер джерел походження активів, неправомірність їх отримання.

Як зазначається у п. 23 ч. 1 ст. 1 закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», доходи, одержані злочинним шляхом, – будь-які активи, одержані прямо чи опосередковано внаслідок вчинення злочину, зокрема валютні цінності, рухоме та нерухоме майно, майнові та немайнові права, незалежно від їх вартості [18]. Відповідно електронні активи, одержані злочинним шляхом, є активами в електронній формі, які були отримані безпосередньо чи опосередковано в результаті вчинення кримінального правопорушення.

Більш детально роз'яснення, що слід розуміти під прямими чи опосередкованими способами отримання майна (доходів), в тому числі електронних активів, внаслідок вчинення кримінального правопорушення наводиться у фаховій науковій літературі та положеннях кримінального та кримінального процесуального законодавства, що регулюють діяльність із забезпечення та застосування спеціальної конфіскації. Зокрема, керуючись ч. 1 ст. 96² КК України та п. 6 ч. 1 ст. 91 КПК України, до активів, одержаних злочинним шляхом, варто відносити гроші, цінності та інше майно:

- одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна;
- призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення;
- є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом;
- підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення [16; 24].

Виходячи з вищевказаного, електронні активи вважаються одержаними злочинним шляхом у тому разі, якщо ці активи набуті в результаті вчинення кримінального правопорушення, є доходом від нього, є предметом або знаряддям, іншим засобом вчинення злочину чи активами, наданими особі з метою сприяти кримінальному правопорушенню [25, с. 189, 190; 26, с. 71; 10, с. 165].

Висновки. Отже, проаналізувавши наукові положення і положення законодавства України та галузевих нормативно-правових актів, встановлено, що в чинному кримінальному процесуальному законодавстві України визначення терміну «електронні активи, одержані злочинним шляхом» не закріплено. Щоб виправити вказану ситуацію та мінімізувати випадки виникнення труднощів під час накладення арешту на електронні активи, одержані злочинним шляхом, у кримінальному провадженні, вважаємо за необхідне нормативно закріпити дефініцію електронних активів, одержаних злочинним шляхом.

Пропонуємо, керуючись положеннями ч. 2 ст. 1 КПК України, згідно з якими кримінальним процесуальним законодавством України є Конституція України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК та інші закони України [24], кримінальну процесуальну регламентацію терміну «електронні активи, одержані злочинним шляхом» здійснити шляхом доповнення ч. 1 ст. 1 закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» пунктом 1¹ наступного змісту:

«1-1) електронні активи, одержані злочинним шляхом, – грошові кошти в формі записів на рахунках (безготівковій формі) та віртуальні активи, які прямо чи опосередковано отримані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна; призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення; є предметом кримінального правопорушення; підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення».

Список використаних джерел:

1. Розшук незаконно отриманих активів: практичний посібник. Базель: Базельський інститут управління, Міжнародний центр з повернення активів, 2015 (оригінал, англійська мова) / 2016 (переклад українською мовою). 144 с. URL: https://baselgovernance.org/sites/default/files/2019-01/tracing_illegal_assets_Ukrainian.pdf.
2. АРМА розробило Рекомендації з розшуку та арешту криптовалютних активів. АРМА. Агентство з розшуку та менеджменту активів. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/arma-rozrobilo-rekomendatsii-z-rozshuku-ta-areshtu-kriptovalyutnih-aktiviv>.

3. Заходи забезпечення кримінального провадження: навчальний посібник / О.В. Авраменко, Р.І. Благута, А.Я. Хитра. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с.
4. Фаринник В.І. Заходи забезпечення кримінального провадження у новому кримінальному процесуальному законодавстві: сутність та класифікація. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 133–142.
5. Завтур В.А. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження у підготовчому судовому провадженні: проблеми доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 105–111.
6. Михайленко В.В. Реалізація засади верховенства права під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2017. № 6. Частина 2. С. 187–195.
7. Гловюк І.В. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження: питання системності. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 12. С. 87–92.
8. Биков Д.С. Окремі аспекти арешту майна у світлі практики Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду. *Наукові записи НаУКМА. Юридичні науки*. 2021. Том 7. С. 14–19. DOI: 10.18523/2617-2607.2021.7.14-19.
9. Даниленко А.В. Окремі питання застосування арешту майна як заходу забезпечення кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 205–208.
10. Дрозд А.В. Деякі проблемні питання арешту майна в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2018. № 36. Том 2. С. 164–168.
11. Капліна О.В., Котова А.С. Процесуальний порядок арешту майна у кримінальному провадженні: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 288 с.
12. Лепей М.В. Мета арешту майна у кримінальному процесі. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 4. С. 249–254.
13. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ, МСФЗ для МСП, включаючи МСБО та тлумачення КТМФЗ, ПКТ): міжнародний документ Ради з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB) від 01.01.2012. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010.
14. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 40. Ст. 365.
15. Податковий кодекс України: закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.
16. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
17. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 2.
18. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: закон України від 06.12.2019 № 361-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 25. Ст. 171.
19. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: закон України від 05.04.2001 № 2346-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 29. Ст. 137.
20. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 2: Д–Й / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1999. 744 с.
21. Про платіжні системи: закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. *Офіційний вісник України*. 2021. № 62. Стор. 82. Ст. 3876.
22. Прийнято Закон «Про віртуальні активи». *Верховна Рада України: офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/213503.html>.
23. Про банки і банківську діяльність: закон України від 07.12.2000 № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5–6. Ст. 30.
24. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
25. Герасимов Р. Деякі питання застосування арешту майна за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 4 (5). С. 186–194.
26. Комарницька О., Дем'янчук І. Арешт на тимчасово вилучене майно під час досудового розслідування через повноваження прокурора. *Вісник прокуратури*. 2016. № 1. С. 65–77.